

MIQUEL RODRIGO ALSINA
APORTACIONS DE
LA SÒCIO-SEMIÒTICA A
L'ESTUDI DE LA CONSTRUCCIÓ
DE LA NOTÍCIA

Com ja he assenyalat en un altre lloc (Rodrigo, 1989. b), considero la sòcio-semiòtica una disciplina que té com àmbit d'estudi la producció, la circulació i el consum de la comunicació social. Com diu Véron (1983: 99), referint-se a la que denomina "teoria dels discursos socials", "La descripció d'un conjunt de propietats discursives només és pertinent si es fa sota la llum d'hipòtesis (explícites o implícites) sobre les condicions de producció i de consum dels discursos". Per la meua banda he proposat un model sòcio-semiòtic de la comunicació (Rodrigo, 1989.b) que té les següents propietats:

a. És un model integrador. Ineluctablement la sòcio-semiòtica ha de començar des d'una perspectiva interdisciplinària (Chabrol, 1985).

b. És un model flexible. La comunicació social és un fenomen en perpètua mutació, el model ha d'integrar les successives modificacions de l'ecosistema comunicatiu.

c. És un model comprensiu tan de fenòmens discursius com de fenòmens socials. La comunicació social està caracteritzada per aquesta doble dimensió discursiva i social.

d. És un model empíric. Com proposa Chabrol (1982: 176) abans

d'aconseguir una teoria deductiva s'ha de fer una sèrie de passos inductius i empírics.

Avantatges de la sòcio-semiòtica en l'estudi de la construcció de la notícia.

Fa més de vint anys Barthes (1971: 13) afirmava. "No hi ha cap dubte que el desenvolupament que han tingut les comunicacions de masses dona actualment una gran actualitat a aquest immens camp de la significació, en el precís moment en què els assoliments de disciplines com la lingüística, la teoria de la informació, la lògica formal i la antropologia estructural obren nous camins a l'anàlisi semàntica. La semiologia respon avui a una necessitat concreta, imputable no a la imaginació d'uns quants investigadors, sinó a la pròpia història del món modern."

En vint anys la semiòtica ha evolucionat força, i jo crec que, actualment, la sòcio-semiòtica és la disciplina més adequada per estudiar la construcció de la notícia. La sòcio-semiòtica és una disciplina síntesi de la sociologia i de la semiòtica. La producció periodística és una producció discursiva de caràcter públic i social. La manifestació discursiva que suposa la realització periodística se situa en el clàssic camp d'estudi de la semiòtica. Però les característiques professionals i ideològiques de la producció periodística també són un àmbit d'estudi de la sociologia.

El que busca la sòcio-semiòtica, i aquesta és la seva fonamental aportació, són els lligams possibles entre la semiòtica i la sociologia. La sòcio-semiòtica pretén estudiar els discursos periodístics sense haver de deslligar-los dels seus mecanismes de producció i de reconeixement. Pensem que, com assenyala Véron (1987: 130), "En la mesura en què sempre altres textos formen part de les condicions de producció d'un text o d'un conjunt textual donat, tot procés de producció d'un text és, de fet, un fenomen de reconeixement. I inversament: un conjunt d'efectes de sentit, expressat com a gramàtica de reconeixement, només pot manifestar-se sota la forma d'un o diferents textos produïts." En el cas de la producció periodística això és molt clar perquè es construeixen discursos a partir de discursos.

És ben cert que establir acuradament els lligams entre la sociologia i la semiòtica no és una tasca fàcil, però hi ha força investigadors que cerquem aquesta mateixa fita (Chabrol, 1985; Mac Cannell, 1986; Wolf, 1988). Encara que no sempre hi ha acord en el camí que s'ha

de seguir. Per exemple, Wolf (1988: 24) assenyala que en els últims anys el diàleg entre la Mass Communication Research i els estudis semiòtics han establert noves vies d'apropament en l'anàlisi discursiva. Però creu que no és suficient relacionar la teoria dels actes lingüístics, la sociolingüística, microsociologia, etc, i que és necessari un camí diferent. El camí a recorre, segons Wolf (1988: 25), no és el de donar una més gran autonomia i importància als elements dels textos en ells mateixos, sinó el d'"identificar en l'interior del procés dels 'mass media' els elements, factors i influència sobre els quals el 'discourse analysis' està en capacitat de proporcionar aproximacions i indicacions útils".

Convergències entre la semiòtica i la sociologia.

He assenyalat que la sociologia estudia les característiques professionals i ideològiques de la producció periodística. Hauríem, però, de fer una distinció entre dos tipus diferents d'estudis:

Per una banda tenim els estudis que, fonamentant-se en la sociofenomenologia, tracten la construcció de la notícia com un aspecte de la construcció social de la realitat (Tuchman, 1983).

Per altra banda hi ha els estudis que, dins d'una perspectiva macrosociològica, plantegen la producció periodística com un subsistema en relació, principalment, amb el sistema polític o el sistema social en general (Martín Serrano, 1986).

Les meves investigacions s'han centrat, pel moment, en el primer tipus d'estudi. De fet, diferents autors veuen clarament que hi ha una relació entre la sociofenomenologia y la semiòtica.

Flynn (1988) descriu el paral·lisme històric entre la semiòtica i la etnometodologia. De fet, com ell indica, els etnometodòlegs han publicat els seus articles més en revistes de semiòtica que en les de sociologia. Això no s'ha d'entendre, només, com una situació marginal de la etnometodologia en relació a la sociologia dominant nord-americana. Jo voldria destacar més aviat que aquesta situació és producte d'una clara sintonització entre certa sociologia i certa semiòtica. Hi ha autors (Mac Cannell, 1979) que parlen fins i tot d'una "etno-semiòtica".

En relació a l'objecte d'estudi —la comunicació— és clar que coincideixen en un mateix àmbit (Manning, 1987). Així ho assenyala Mac Cannell (1986: 195) malgrat que especifica que la semiòtica s'ha centrat en les formes de la comunicació (parlada, escrita, gestual, etc.) i la sociologia ha tingut cura de les característiques dels

comunicadors (grups o individus, les seves competències, limitacions, etc.).

Ara bé, des d'una perspectiva més metodològica algunes de les propostes de Mac Cannell (1986: 199) per concretar la convergència entre la semiòtica i la sociologia són:

a. Tenir cura de les propietats semiòtiques dels rituals socials i d'altres formes determinades de conducta social.

b. Veure les relacions entre la idea d'actor social de Goffman i de Mead i la formulació semiòtica de "l'actant" de Greimas.

c. Estudiar quines són les precondicions socials i semiòtiques que fonamenten, no les diferents classes socials, però la possibilitat de la idea de classe en sí mateixa.

Per la seva banda, Chabrol (1982: 176-177) proposa els següents passos:

a. Enquestes psico-sòcio-semiòtiques descriptives i comparatives, utilitzant els conceptes operatius més importants de l'anàlisi semiòtica i de la psico-sociologia.

b. Estudis microdiscursius que privilegiaran l'anàlisi discursiva dialògica en les situacions d'interacció.

Mauro Wolf (1988: 25-26), des d'un punt de vista diferent com ja he assenyalat, proposa com a punt de confluència entre la Mass Communication Research i l'anàlisi discursiva orientar la investigació de l'anàlisi discursiva sobre els efectes dels mitjans. En aquesta proposta es destaquen tres àmbits:

a. L'estudi del procés de comprensió, que significa apropar-se als problemes de la recepció i de la seva dinàmica.

b. L'estudi sobre processos de comprensió i de memorització concrets, orientats a fer explícits els resultats dels actes d'interpretació.

c. L'estudi dels codis, dels sistemes de competència, les normes en què s'inscriuen els textos. Aquest "és un àmbit en què és possible integrar una etnografia de la comunicació de masses o una observació sistemàtica dels usos i gratificacions".

L'estudi socio-semiòtic de la construcció de la notícia

Per la meua banda, com ja he assenyalat, estudio la construcció de la notícia com un aspecte de la construcció social de la realitat. La definició que proposo de notícia és la d'una representació social de la realitat quotidiana, produïda institucionalment, que es manifesta en la construcció d'un món possible (Rodrigo, 1989. a: 185-190).

Com a modalitat de coneixement, la representació social implica una construcció mental d'allò que es representa. A més a més, és una producció institucional en un doble sentit. En primer lloc, perquè es realitza en el si d'una institució, l'empresa comunicativa. En segon lloc, perquè és una activitat institucionalitzada socialment. És a dir, el periodista compleix un rol social institucionalitzat que el legitima per fer el seu treball. Per últim, la construcció del discurs periodístic informatiu suposa la creació discursiva d'un món possible.

El que faig és prendre el concepte de món possible per explicar el procés de producció del discurs periodístic informatiu. És com si el periodista fos una mena de lector privilegiat dels esdeveniments amb què construirà una sèrie de mons possibles: les notícies. Vull remarcar la diferenciació que faig entre el concepte d'esdeveniment i el de notícia. "Per diferenciar l'esdeveniment de la notícia s'ha d'establir, en primer lloc, el punt de referència. El que és notícia per a un sistema pot ésser esdeveniment per a un altre. Podríem diferenciar l'esdeveniment de la notícia assenyalant que l'esdeveniment és un missatge rebut, mentre que la notícia és un missatge emès. És a dir, l'esdeveniment és un fenomen de percepció del sistema, mentre que la notícia és un fenomen de generació del sistema." (Rodrigo, 1989.a: 91-92).

En la construcció de la notícia vaig establir la intervenció de tres mons diferents i interrelacionats:

- a. El món "real"
- b. El món de referència
- c. El món possible

El món "real" són els esdeveniments primaris que el periodista ha d'interpretar. El món de referència és el model amb què el periodista interpretarà els esdeveniments. El món possible és la narració construïda pel periodista a partir del món real i del món de referència.

Com es pot apreciar, el que he intentat es posar en relació la teoria dels mons possibles (Eco, 1981: 157 i ss.) i els estudis de la producció periodística (Grossi, 1985: 384).

A més a més, voldria esmentar un altre camí interessant, malgrat que només el puc assenyalat. Es tractaria de posar en relació els tres mons descrits amb la teoria semiòtica de Peirce. És a dir relacionar:

- El món "real"	L'objecte
- El món de referència	L'interpretant
- El món possible	El signe

Més recentment (Rodrigo, 1989.b: 124-129) he fet una interpreta-

ció sòcio-semiòtica de la producció periodística. Els tres elements fonamentals de la producció periodística són: les fonts, el treball periodístic i els destinataris. Les fonts, que és la primera fase de la producció, és la fase del saber. El treball periodístic és la fase del fer. Quan la notícia arriba als destinataris el procés finalitza amb el fer saber. De fet la producció periodística es pot explicar com un procés de "circulació" d'un saber que va de les fonts al destinatari. "Circulació", en el sentit d'adquisició i de producció d'un saber. En el treball periodístic es produeix la narració dels esdeveniments per convertir-los en notícies. Recordem que, com assenyala Chabrol (1983: 80): "Narrar és sempre posar en escena, segons els "escenaris", subjectes humans i esdeveniments segons les dimensions del desig i de la mancança, de l'enfrontament (apropiació o privació d'objectes-valor), de la donació i de l'intercanvi (transferència d'objectes de saber o de poder)." Finalment, el treball periodístic només assoleix el seu fi quan es publica la notícia. S'ha de tenir en compte que els periodistes estan investits d'una competència social que els legitima com a subjectes del fer saber.

L'activitat sòcio-semiòtica del periodista

Véron (1987: 126) indica que "És en la semiosi on es construeix la realitat social. El mínim acte-en-societat d'un individu suposa la posada en pràctica d'un enquadrament cognitiu socialitzat, així com una estructuració socialitzada de les pulsions. L'anàlisi dels discursos obre camí, d'aquesta manera, a l'estudi de la construcció social d'allò real. (...) Rarament, les ciències socials han abordat aquesta problemàtica en si mateixa. Quan ho han fet, el seu camí s'ha vist molt marcat per l'idealisme fenomenològic." Perspectiva fenomenològica amb la qual Véron no hi està massa d'acord. Però jo crec que la perspectiva fenomenològica pot ésser un punt de contacte essencial entre la sociologia i la semiòtica.

Per acabar resumiré breument algunes de les idees exposades. El periodista en la seva feina el que fa és, fonamentalment, construir discursos a partir d'altres discursos. Inclús quan és testimoni directe d'un succés, el que fa és narrar els esdeveniments per poder-los donar la forma de notícia.

Fins i tot podríem arribar a dir que, a vegades, fent la notícia es forma part de la notícia. De fet, quan escric em converteixo en allò escrit. Quan comunico em converteixo en allò comunicat. En aquests moments jo sóc el meu missatge. Com deia Jorge Luis

Borges: "El tiempo es la sustancia de que estoy hecho. El tiempo es un río que me arrebatara, pero yo soy el río; es un tigre que me destroza, pero yo soy el tigre; es un fuego que me consume, pero yo soy el fuego."

Referències Bibliogràfiques

- Barthes, R. (1971) *Elementos de semiología*, Alberto Corazón, Madrid, (original publicat en francès, 1964).
- Chabrol, C. (1982) "Les discours du pouvoir. Pour une Psycho-socio-semiotique" a J.C. Coquet (Ed.) *Sémiotique, L'Ecole de Paris*, Hachette, Paris, pp. 173-198.
- Chabrol, C. (1983) "Psycho-socio-sémiotique. Récits de vie et sciences sociales" a *Revue des Sciences Humaines* 1983, 3, pp. 71-85.
- Chabrol, C. (1985) "Propostas para uma investigação psico-socio-sémiotica" a *Cruzeiro semiótico* 1985, 2, pp. 59-68, (original escrit en francès).
- Eco, U. (1981) *Lector in fabula*, Lumen, Barcelona, (Original editat en italià, 1979).
- Flynn, P.J. (1988) "Semiotics and ethnomethodology" a T.A. Sebeok i J. Umiker-Sebeok (Eds.) *The semiotic web 1987*, Mouton de Gruyter, Nova York, pp. 355-375.
- Grossi, G. (1985) "Professionalità giornalistica e costruzione sociale della realtà" a *Problemi dell'informazione*, any X, 3, pp. 375-388.
- Mac Cannell, D. (1979) "Ethnosemiotics" a *Semiotica*, 27, 1/3, pp. 149-171.
- Mac Cannell, D. (1986) "Semiotics and sociology" a *Semiotica*, 61, 3/4, pp. 193-200.
- Manning, P.K. (1987) *Semiotics and Fieldwork*, Sage, Beverly Hills.
- Martín Serrano, M. (1986) *La producción social de comunicación*, Alianza, Madrid.
- Rodrigo, M. (1989. a) *La construcción de la noticia*, Paidós, Barcelona.
- Rodrigo, M. (1989. b) *Los modelos de la comunicación*, Tecnos, Madrid.
- Tuchman, G. (1983) *La producción de la noticia*, Gustavo Gili, Barcelona, (original editat en anglès, 1978).
- Véron, E. (1983) "Il est là, je le vois, il me parle" a *Communications*, 38, pp. 98-120.
- Véron, E. (1987) *La semiosis social*, Gedisa, Barcelona.
- Wolf, M. (1988) "Desarrollos teóricos en la Communication Research" a *Diálogos de la comunicación*, 20, pp. 21-26, (original escrit en italià).